

Impozáns kivitel, érdekesítő tartalom

A nemzet levéltára. Fejezetek az Országos Levéltár történetéből

Szerkesztette: Reisz T. Csaba

Magyar Nemzeti Levéltár, 2023

Ha van 300 éve fennálló intézmény és az azzal már száz éve összekapcsolható épület, akkor az Archivum Regni (Országos Levéltár) és a Bécsi kapu téren magasodó, historizáló jellegű épülete, a Vár házai fölé magasodó palotája annak számít. A két évforduló – 1723, az alapítás éve és 1923, az épületátadás éve – kiváló alkalmat nyújtott egy impozáns kivitelű és egyben érdekesítő tartalmú kötet megjelentetésére. Impozáns, ugyanis a könyv merített papíroldalain színes ábrák és fényképek százai sorakoznak, megmutatva a levéltári munkát körbevevő falfestmények (szekők), üvegablakok, oszlopfők és oly sok más díszítés tüneményes voltát.

1723: az országgyűlés elrendelte és törvénybe iktatta az „általános országos levéltár” (Universale Archivum Regni) felállítását. Érdekes út vezetett ehhez, a lényegében a korabeli köziratok gyűjtőhelyének létezését kimondó jogszabályhoz. A Rákóczi-féle szabadságharc után a király, III. Károly (1711–1740), több ízben elismerte a nemesi kiváltságokat és Magyarország szabadságjogait, cserébe a magyar rendek nem támasztottak ellenet a dinasztia uralma ellen. Az 1722. évi országgyűlésen a Habsburg-ház nőági örökösödését is elfogadták. Szintén e kedvező folyamat részeként született meg a levéltár alapítását kimondó törvény, amely jogi alapot teremtett az állandó, saját épülettel és elvileg külön személyzettel rendelkező intézmény működéséhez. Sajátos, hogy csak 1756-ban nevezték ki az első munkatársat a formálisan létező levéltárba... Azt jobb fel sem sorolni, hogy hány költözésen esett át, és milyen szűkös elhelyezési és raktári

viszonyok között létezett ezt követően a legjelentősebb levéltári gyűjtemény.

A hosszú hanyattatás után érkezett el az 1923. év, amikor végre méltó helye lett az anyagában folyamatosan bővülő intézménynek. Elég a korabeli viszonyokról csak annyit tudni, hogy az 1913-ban megkezdett építkezést az első világháború sem tudta leállítani – csupán lassítani. A háború utáni felfordulás, a trianoni csonkítás területi, lelki és gazdasági sebei után befejeződött az építés, és végre lehetőség nyílt az impozáns épület birtokba vételére.

A díszítés megalkotása egy külön folyamat volt, és ez (is) Klebelsberg Kunó kultuszminister érdemének tekinthető. Ő egyrészt előteremtette a szükséges összeget, másrészt figyelemmel kísérte a művészeti munkálatokat. Az iparművészeti jellegű díszítőelemek elkészítésére Róth Miksa kapott megbízást, míg a képzőművészeti alkotásokat Dudits Andor festőművész készítette. Ő a magyar történelem bizonyos, részben a miniszter által meghatározott eseményeit és jeleneit festette az épület közlekedő folyosóinak, fontosabb helyiségeinek falaira. Tevékenységéért megkapta az 1929. évi állami nagy aranyérmét. Szerencsére eme alkotások többsége átvészelte a történelem viharait – pedig az épületben a főváros 1944–1945. évi ostroma és az 1956-os harcok is nagy károkat okoztak.

A levéltár – mint minden közgyűjtemény – önmaga történetét is dokumentálja. A képek többsége a saját gyűjteményből való, azonban e munkára készülve a levéltárosok is szorgalmasan kigyűjtötték a fellelhető dokumentumokat, képeket. Sőt!

Akadtt olyan is, aki saját, évek alatt a „poros” aktacsomókból kigyűjtött anyagát bocsátotta a köz rendelkezésére.

Érdekfeszítő e kötet üzenete és mondani-
valója is, hiszen ezen ékességek kelet-
kezéstörténete igazi csemege nemcsak
a műfaj szerelmeseinek, hanem a műszer-
rető nagyközönségnek is. Mindazonáltal
a részletes leírások a szikár keletkezéstör-
téneti tényeken túlmenően számos köz-
történeti érdekességet, sőt életrajzokat is
tartalmaznak. Ez utóbbiak azokról a mű-
vészekről, arisztokratákról, politikusok-
ról készültek, akik az adott időszakban
kimagaslót teljesítettek, illetve személyük
kapcsolódik a levéltárhoz, annak műtár-
gyaihoz vagy éppen épületének elkészít-
éséhez. A szakismertető cikkek mellett
– és között – oly sok kép és rajz tárul az
olvasó elé, hogy a gyors lapozgatást nem
ajánljuk: bele is lehet szédülni. Ezek nagy
része egységesen szerkesztve és az előz-
ményekkel összefogva csak most került
napvilágra, az érdeklődő nagyközönség
elé. Mondhatni, hogy „mindenről” látha-
tunk képet, ábrázolást, a történeti szekkók
(vagyis a száraz falra, vakolatra felvitt
festések és festmények) nagyalakú képei-
től a tervezőasztalok vázlataiig bezárólag.

A sok mindenben példamutató, apró-
lékisan kidolgozott kötet egyfajta bő, ám
specifikus irányultságú artisztikai mono-
gráfiának is tekinthető. Azon olvasóknak,
akik egyben „vált szemű” kutatók is, több-
letet nyújt a némely fejezetben elrejtett, az
adott korszakra jellemző, iratkezelési ismeretanyag is. Ám a kötet nem éri be eny-
nyivel. Nemcsak épületet (illetve épülete-
ket), hanem a levéltár más, művelődési
jellegű lehetőségeit is bemutatja (könyv-
tári tevékenység, a levéltári reprográfia
szisztémája és lehetőségei, a megrende-
zett kiállítások és a lezajlott számos egyedi
program stb.).

Az utolsó fejezetekben kuriózumokról,
valamint a jövőbeli tervekről olvashatunk.

Ez kissé eltér az előzőleg megszokott tar-
talomtól, ám e műfajváltás előnyére válik
a kötetnek, hiszen ki- és túllép az eddigi
kereteken, és bepillantást nyújt az intéz-
mény hosszabb távú elképzeléseibe, a szak-
ma előtt álló új feladatokba is.

Természetesen egy kiadvány sincs hibák
nélkül. E kötet sajátossága, hogy nincsenek
„klasszikus” módon megadott hivatkozá-
sok, részletekbe menő, a megtekintett és
felhasznált dokumentumokra vonatkozó
iratanyag-megjelölések. (Üdítő kivétel a le-
véltár 1996-ban felépített, legújabbnak szá-
mító óbudai telephelyének építéstörténete,
ahol a fejezetek elején a szerzők megadják,
hogyan és honnan, milyen forrásokból
nyerték adataikat.) Így, sajnos, az ismertető
cikkek olvasásánál és a képek nézegeté-
sénél továbblépni kívánó kutatók nem fel-
tétlenül jegyzetelhetnek ki pontos for-
rásanyag jelzeteket. Ezzel kapcsolatban
a legkülönösebb dolog az, hogy az Országos
Levéltár már korábban sokszor feldol-
gozott kétszeri újjáépítésére (második világ-
háborús ostromsérülések és az 1956-os
tűzvész) vonatkozó leírások milyen kevés
jegyzetet tartalmaznak, míg a tartalom
azonban szokatlanul és kétségeket ébresztő-
lően terjedelmes.

E szakmai és szerzői furcsaságok azon-
ban keveset vonnak le a kiadvány össz-
értékéből, amely betölti a célt, amire szán-
ták: művészet- és művelődéstörténet ez
a javából! Már külsőre is önmagát reklá-
mozza, és belbecse arra ösztönöz minden
hasonló – szinte bármilyen korú – intéz-
ményt, hogy saját történetét, épületének
múltját hasonló módon adja közre, a jelen
és a jövő nemzedékeinek.

Az Országos Levéltár, bár most „csak”
egy tagintézménye a közlevéltári rend-
szer majdnem teljességét lefedő Magyar
Nemzeti Levéltárnak, valóban az egész
nemzet, az egész ország levéltára ma is,
ahogy a múltban is volt, és ahogy a jövőre
nézve is szándékozik lenni.

Keresztes Csaba

KERESZTES CSABA (1976) levéltáros, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának főlevél-
táros-főtanácsosa.